

Lexikon české literatury, jehož první svazek předkládáme veřejnosti, je výsledkem dlouholeté lexikografické práce Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, s níž se — vedle práce literárněteoretické, literárněhistorické, ediční aj. — už od založení Ústavu počítalo jako s jednou ze základních oblastí jeho činnosti. Ve světové vědecké produkci se podobá encyklopedií, v nichž se realizovaly výsledky lexikografické práce, vyhraňuje více než dvě stě let. Počátek této vědecké činnosti můžeme hledat už v Encyklopedii aneb Racionálním slovníku věd, umění a řemesel (1751—1772), díle koncipovaném a psaném Diderotem, d'Alembertem a dalšími francouzskými vědci a filozofy. Základní poslání encyklopedie zůstává od té doby v podstatě stejné: podat snadno použitelný přehled o současném stavu vědeckého poznání. Tomuto účelu slouží mohutná anglická Encyclopaedia Britannica, francouzské slovníky Laroussovy, německé Brockhausovy a Mayerovy, náš Ottův slovník naučný, velké sovětské encyklopedie z 20. a z 50.—60. let našeho století, stejně jako nová Encyklopédia Slovenska a samozřejmě i připravovaná všeobecná encyklopedie česká.

Během doby vypracované zásady a formy lexikografické práce, jako alfabeticke řazení a přehlednost, stručnost a obsažnost hesel, mají neobyčejný význam pro šíření vědeckých poznatků, pro popularizaci nejrůznějších vědních oborů. Proto má společnost organizovaná na vědeckém marxistickém základě o lexikografická díla mimořádný zájem. Jedním příkladem za všechny tu může být skutečnost, že jen několik let po překonání nejtěžších následků občanské války a intervence, už v roce 1925, přistupuje Sovětský svaz k vydávání velké encyklopedie. Tento ediční čin jako by byl konkrétní odpovědí na slova V. I. Lenina, řečená už v roce 1920 mladým komunistům: „Nepotřebujeme biflování, musíme však rozvíet a obohatit paměť každého, kdo se učí, znalostí základních skutečností...“

Rozvoj jednotlivých vědních oborů způsobuje, že množství poznatků a informací neustále roste. Všeobecné encyklopedie dosahují proto obrovských rozměrů, např. Bolšaja sovětskaja enciklopedija má přes padesát svazků. Vznikají proto, a to již poměrně dlouhou dobu, speciální jednooborové slovníky. K nim patří i náš Lexikon české literatury.

Existence speciální lexikografické práce o české literatuře má své nesporné oprávnění. Četba krásné literatury má u nás obrovskou tradici. Historie dosvědčuje lásku našich lidí ke knize už v časném středověku, je známo chránění knih v době válek a pronásledování, ale i radost nad vydáním každé české knihy v době obrození. Také boj za sociální osvobození je vždy provázen knihou. Proto zaregistrovat nejrůznější údaje o české literatuře je i morální povinností socialistické vědy, která má za úkol střežit pokrokové kulturní dědictví v co nejširším rozsahu.

Nelze tvrdit, že v tomto směru nebylo u nás v minulosti nic uděláno; ve všeobecně naučných encyklopediích, zvláště v Slovníku naučném F. L. Riegra, v Ottově slovníku naučném s jeho pokračováním (Ottův slovník naučný nové doby) nebo v Masarykově slovníku naučném, je množství hesel věnovaných literatuře a literárnímu tvůrcům. Tato hesla jsou mnohdy velmi dobré úrovně; jejich autory, např. v Ottově slovníku naučném, byli i F. X. Šalda, J. Vrchlický, B. Václavek a další. Avšak pokud jde o speciální slovníky literární, je možno mluvit přímo o zaostávání lexikografické práce u nás. Vše, co zde bylo z tohoto hlediska vykonáno, jsou vlastně dílčí pokusy jednotlivců, často bibliografického rázu. Jedinou pomůckou slovníkového charakteru, která zahrnuje

českou literaturu v celé šíři a na niž bylo možno navazovat v práci na Lexikonu české literatury, je Slovník českých spisovatelů, kolektivně zpracovaný v Ústavu pro českou literaturu ČSAV a vydaný v roce 1964. I tento slovník je však pouze příruční prací asi o 700 heslech.

Současná situace i potřeba mluvily ve prospěch slovníku mnohem většho. Byly tu možnosti kolektivní práce, kterou poskytují ústavy ČSAV, i zkušenosti pracovníků, z nichž někteří se již účastnili přípravy slovníku z roku 1964. Česká literatura je velmi bohatá a poznání její základny je skutečný zájem současné socialistické společnosti. Proto, při zachování výběrového hlediska, bylo rozhodnuto stanovit počet hesel asi na 3 500 (tedy přibližně na pětinasobek počtu hesel Slovníku českých spisovatelů z roku 1964), rozšířit oblast osobních hesel o autory dětské literatury a překladatele a zařadit i některá hesla věcná, informující o literárních časopisech, almanaších a sbornících, o literárních sdruženích, nakladatelstvích a jiných institucích, jak o tom bude ještě řeč v další části předmluvy.

U všech naučných slovníků, které se snaží zachytit určitý historický materiál, jsou důležitá dvě data, totiž počáteční a závěrečné. Stanovení prvního data bylo v našem případě poměrně jednoduché, jsou to historicky zjištěné počátky české literatury. Stanovení druhého data bylo obtížnější, neboť je nelze libovolně posouvat podle data redakční uzávěrky jednotlivých svazků. Přitom je samozřejmé, že se obecný zájem vždy koncentruje na dobu nejnovější, na žijící autory. Absolutní respektování tohoto požadavku nese však s sebou řadu problémů. Zpracování slovníkových hesel současných autorů se nutně liší od zpracování hesel starších tvůrců, jejichž dílo je v podstatě uzavřeno a v mnoha případech i odborně zhodnoceno. Tvorbu žijících spisovatelů nemůžeme chápat jako uzavřenou (také literatura předmětu tu bývá chudší, často omezená jen na recenze). Bylo by zřejmě výhodné, aby slovník současných autorů existoval jako autonomní svazek, který by bylo možno vydávat samostatně znovu, eventuálně doplněný novými údaji, aniž by bylo třeba vracet se přitom k veškeré literatuře starší. Při rozvrhu hesláře byl přijat jako horní časový mezník rok 1945, značící počátek socialistického státu a spolu s tím nové etapy socialistické literatury. Do hesláře čtyřsvazkového Lexikonu české literatury řadíme jen ty autory, kteří debutovali do roku 1945. (Hesla spisovatelů, kteří zahájili literární činnost po tomto roce, obsáhne zvláštní slovník, proponovaný jako samostatné pokračování Lexikonu české literatury.) Obdobnými zásadami se řídí chronologické rozvržení věcných hesel. Osamostatněním oblasti současné literatury lze do značné míry oslabit i disproporce dané postupnými časovými uzávkami jednotlivých svazků celého díla.

Základní uspořádání Lexikonu považujeme za důležité především proto, že toto dílo přes výběrovost hesláře není slovníkem příručním ani — obecně řečeno — popularizačním. Účel Lexikonu české literatury je v tomto směru podstatně jiný. Jeho heslář i obsah a stavba hesel dávají předpoklady k tomu, aby se mohl stát materiálovou i ideovou základnou pro vytváření lexikografických prací dílčího nebo popularizačního charakteru.

Vladimír Forst